*§ 38–39–0. Палітычнае развіццё Беларусі ў XVI–XVIII стст.

1. Судовая сістэма ў ВКЛ у XVI ст. Да сярэдзіны XVI ст. у ВКЛ судовыя функцыі, як правіла, ажыццяўлялі прадстаўнікі дзяржаўнай адміністрацыі. Найвышэйшым судом быў *гаспадарскі суд*, які разглядаў найважнейшыя дзяржаўныя справы, сур'ёзныя маёмасныя спрэчкі і з'яўляўся апеляцыйным органам па справах ніжэйшых судоў. Суддзёй выступаў вялікі князь, ад 1468 г. яму дапамагалі вышэйшыя феадалы з Рады ВКЛ. У рэгіёнах судовая ўлада належала ваяводам, якія і ўзначальвалі *ваяводскія суды*. Ад XV ст. існаваў *вотчынны суд*, санкцыянаваны прывілеем Казіміра 1447 г. Вотчынны суд, дзе суддзя — або сам феадал, або прызначаная ім асоба дваровай адміністрацыі, пашыраў сваю юрысдыкцыю на залежных ад пэўнага феадала сялян або мяшчан. Нягледзячы на адвольны характар судаводства па адміністрацыйных і грамадзянскіх справах, цяжкія злачынствы павінны былі разглядацца згодна з заканадаўствам ВКЛ. Да XVIII ст. у Беларусі дзейнічаў абшчынны *копны суд*. Суддзямі ў такім судзе выступалі старцы — найбольш аўтарытэтныя ў абшчыне сяляне, аднак абавязковай была прысутнасць прадстаўніка земскага суда — вознага. Юрысдыкцыя суда была досыць шырокая: ад маёмасных спрэчак і адміністрацыйных правапарушэнняў да судаводства па крымінальных справах пераважна сялян, а часам і шляхты. Суд праходзіў у спецыяльна адведзеных месцах — каповішчах, рашэнні суда, аж да смяротнай кары, лічыліся канчатковымі і выконваліся, як правіла, неадкладна. Судовыя справы жыхароў гарадоў, дзе не было магдэбургскага права, разглядаліся *вайтоўскім судом*. У гарадах з магдэбургскім правам дзейнічалі *вайтоўска-лаўніцкі суд*, які разглядаў крыміналь-

ныя справы і маёмасныя спрэчкі, і *бурмістарска-радзецкі суд*, у юрысдыкцыю якога ўваходзіла вырашэнне спрэчак паміж мяшчанамі.

У выніку адміністрацыйнай рэформы 1565–1566 гг. адбыліся сур'ёзныя змены ў судовай сістэме ВКЛ. На змену ваяводскаму суду прыйшлі замкавы (гродскі) і земскі павятовы суды. Замкавы суд, на чале якога звычайна знаходзіўся ваявода або староста, разглядаў найбольш цяжкія злачынствы асоб, затрыманых на месцы злачынства. *Земскі павятовы суд*, які займаўся крымінальнымі і грамадзянскімі справамі, абіраўся са шляхціцаў пэўнага павета. Яго сесіі адбываліся 3 разы на год. Пазямельныя спрэчкі паміж шляхтай вырашаў *падкаморскі суд*, што складаўся з падкаморыя, якога прызначаў вялікі князь з чатырох кандыдатаў ад павятовай шляхты, а таксама каморнікаў і пісара.

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

З граматы Стэфана Баторыя аб стварэнні Галоўнага Трыбунала Вялікага Княства Літоўскага, 1581 г.

«На тых сойміках кожнае ваяводства, зямля або павет абіраці маюць і будуць павінны між сабою асоб годных, богабаязных, цнатлівых правоў і звычаяў таго панства ВКЛ».

1. Якія патрабаванні прад'яўляліся да суддзяў Галоўнага Трыбунала ВКЛ?
2. Пра які прынцып фарміравання вышэйшага суда ВКЛ сведчыць гэты фрагмент гістарычнага дакумента?

У 1581 г. быў створаны вышэйшы апеляцыйны суд ВКЛ — *Трыбунал Вялікага Княства Літоўскага*, які шмат у чым прыйшоў на змену гаспадарскаму суду. Суддзямі маглі быць толькі ўраджэнцы ВКЛ, якіх штогод абірала шляхта, а судовыя рашэнні прымаліся большасцю галасоў. Сесіі Галоўнага Літоўскага Трыбунала ладзіліся ў Навагрудку, Мінску, Гродне. Яму былі падсудныя скаргі на прысуды земскіх,

паркавых, падкаморскіх судоў. Трыбунал пачаў сваю дзейнасць у 1582 г. і функцыянаваў да апошняга падзелу Рэчы Паспалітай.

Судовая сістэма ВКЛ у XVI ст.

Тып	Характарыстыка	Склад	Юрысдыкцыя
Гаспадарскі суд	Вышэйшы суд	Вялікі князь, радныя паны	Найважнейшыя дзяржаўныя справы, апеляцыі па справах ніжэйшых судоў, справы аб прыналежнасці да шляхецкага саслоўя, скаргі на службовых асоб
Трыбунал ВКЛ (Галоўны літоўскі трыбунал)	Вышэйшы апеляцыйны суд	Абраныя шляхтай суддзі	Апеляцыі па справах замкавых, земскіх, падкаморскіх судоў
Замкавы (гродскі) суд	Суд у павеце	Ваявода або староста	Крымінальныя справы шляхты, мяшчан і сялян
Земскі (павятовы) суд (ад 1564 г.)	Выбарны павятовы шляхецкі суд	Земскі суддзя, падсудак, земскі пісар	Крымінальныя справы і грамадзянскія спрэчкі шляхты
Падкаморскі суд (ад 1565 г.)	Прафесійны павятовы шляхецкі суд	Падкаморый	Грамадзянскія справы па зямельных пытаннях
Вайтоўска-лаўніцкі суд	Суд у гарадах з магдэбургскім правам	Войт, лаўнікі	Крымінальныя, адміністрацыйныя справы, маёмасныя спрэчкі
Бурмістарска-радзецкі суд	Суд у гарадах з магдэбургскім правам	Бурмістр, радцы	Грамадзянскія справы мяшчан
Копны суд	Абшчынны сялянскі суд	Копныя мужы (старцы)	Крымінальныя справы і грамадзянскія спрэчкі сялян, у некаторых выпадках і шляхты
Вотчынны суд	Суд феадала над залежным насельніцтвам	Феадал або ўпаўнаважаная ім асоба	Крымінальныя і грамадзянскія справы ў дачыненні да залежных сялян і гараджан

Па якой прыкмеце была сфарміравана судовая сістэма ВКЛ? Якія яе характарыстыкі былі найбольш перадавыя для свайго часу?